

**DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT**

Justis-, beredskaps- og innvandringsministeren

Stortingets justiskomité
PB 1700 Sentrum
0026 Oslo

Deres ref.

Vår ref.
18/2660

Dato
25.06.2018

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter (NIM) – årsmelding

1 Innledning

Vi viser til brev fra Stortingets justiskomité 8. mai 2015. Justiskomiteen ber om «departementets vurderinger og status for oppfølging av» Stortingets anmodningsvedtak 13. juni 2017 (nr. 882). I anmodningsvedtaket ber Stortinget regjeringen om å «gjennomgå anbefalingene i årsmeldingen for 2016 fra Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter og komme tilbake til Stortinget på egnet måte med hvordan anbefalingene er fulgt opp». Justiskomiteen ønsker også «departementets vurderinger av årsmeldingen for 2017».

Når det gjelder anmodningsvedtaket fra 2017, vil Justis- og beredskapsdepartementet i sin budsjettproposisjon for 2019, i samsvar med de formene for kommunikasjon som gjelder mellom Stortinget og regjeringen, komme tilbake til Stortinget med hvordan de mest sentrale anbefalingene er fulgt opp.

NIMs årsmelding for 2017 inneholder anbefalinger som hører inn under ulike departementer. Justis- og beredskapsdepartementet har innhentet departementenes vurderinger av anbefalingene. Departementenes tilbakemeldinger på og vurderinger av anbefalingene er samlet i punkt 3 under. Noen generelle synspunkter på oppfølgingen av årsmeldingen er tatt inn i punkt 2, særlig med sikte på en hensiktsmessig behandling av årsmeldingene fremover.

2. Generelt om oppfølging av årsmeldingen

Etter lov 22. mai 2015 nr. 33 om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter § 3 første ledd bokstav a skal NIM «bidra til å styrke gjennomføringen av menneskerettighetene, særlig ved å ... overvåke og rapportere om menneskerettighetenes stilling i Norge, herunder legge frem anbefalinger for å sikre at Norges menneskerettslige forpliktelser oppfylles». Etter bokstav b skal NIM «rådgi Stortinget, regjeringen, Sametinget og andre offentlige organer og

private aktører om gjennomføringen av menneskerettighetene». Departementene som er ansvarlige for anbefalingene i årsmeldingen, vil rutinemessig gjennomgå anbefalingene. Rådene fra NIM vil generelt være viktige og velkomne innspill når departementene og regjeringen tar stilling til hva som bør gjøres på et saksområde.

Anbefalingene i årsmeldingen er av noe ulik karakter. Det varierer for eksempel hvor konkret eller generelt anbefalingene er utformet, hvor sterkt de uttrykker at det er rettslig påkrevd å følge rådet som kommer til uttrykk, og hvilket nærmere grunnlag de bygger på. Departementene må for hver enkelt anbefaling vurdere hvordan og når denne må følges opp.

Med dette som utgangspunkt bør man, etter Justis- og beredskapsdepartementets syn, ikke legge opp til at departementene rutinemessig skal rapportere til Stortinget om hver enkelt anbefaling (eller utfordring) i forbindelse med Stortingets behandling av årsmeldingen. Årsmeldingen vil derimot kunne gi Stortinget grunnlag for å velge seg ut problemstillinger som det er ønskelig å gå nærmere inn på, for eksempel der NIM eller komiteen mener at departementets oppfølging ikke har vært god nok. Dette vil svare godt til opplegget for håndteringen av årsmeldingen fra Sivilombudsmannen.

Departementet legger for øvrig til grunn at NIM ut fra årsmeldingen, og ut fra hva NIM mener er formålstjenlig, har kontakt direkte med de ansvarlige departementene om hvordan hver enkelt anbefaling bør følges opp. NIMs årsmelding danner et tjenlig utgangspunkt for en slik dialog. Et slikt opplegg vil kunne sikre en tydelig arbeidsfordeling, klarest mulig ansvarsforhold og bidra til å unngå gjentatte rapporteringer om samme tema.

3. Vurderinger og status for oppfølging av anbefalingene i årsmeldingen for 2017

Justis- og beredskapsdepartementet har ved brev 25. mai 2018 bedt ansvarlige departementer om å gi «en redegjørelse for status på området, samt eventuelle nye tiltak som er iverksatt» i tilknytning til den aktuelle anbefalingen, også de som er omtalt som «utfordringer». Svarene fra departementene, samt Justis- og beredskapsdepartementets redegjørelse på egne ansvarsområder, følger nedenfor.

Anbefaling nr. 1, s 17:

Omstrukturering av Likestillings- og diskrimineringsombudet og Diskrimineringsnemnda kan svekke diskrimineringsvernet, og omstillingsprosessen må følges nøye opp.

Barne- og likestillingsdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt følgende:

«Prop. 80 L (2016–2017) Lov om Likestillings- og diskrimineringsombudet og Diskrimineringsnemnda (diskrimineringsombudsloven) ble vedtatt i Stortinget 16. juni 2017. Med ny lov ble lovhåndheveroppgavene skilt ut fra Likestillings- og diskrimineringsombudet og overført til Diskrimineringsnemnda som behandler alle saker i en instans. Diskrimineringsnemnda har myndighet til å ilegge oppreisning i saker som gjelder arbeidslivet, og erstatning i enkle saksforhold.

Diskrimineringsvernet svekkes ikke som en følge av endringene. BLD følger omstillingsprosessen og konsekvensene av denne nøye gjennom den ordinære styringsdialogen.»

Anbefaling nr. 2, s. 20:

Utredningsinstruksen bør endres slik at plikten til å utrede menneskerettslige spørsmål i forbindelse med lovgivningsarbeid fremgår eksplisitt.

Finansdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt følgende:

«Utredningsinstruksen er en instruks for den statlige forvaltningen om å fremskaffe et godt grunnlag for beslutninger om statlige tiltak. Det er da viktig å utrede menneskerettslige spørsmål både når det er relevant i lovgivningsarbeid, men også i forbindelse med andre statlige tiltak.

Utredningsinstruksen er nylig revidert og ble vedtatt ved kongelig resolusjon 19. februar 2016. Instruksen stiller krav til å vurdere hvilke prinsipielle spørsmål tiltak reiser, jf. spørsmål 3 i kap. 2-1 i instruksen. Veileder til utredningsinstruksen omtaler eksplisitt menneskerettslige forpliktelser i tilknytning til kravet om å vurdere prinsipielle spørsmål, og sier blant annet:

«Begrensninger for tiltaksutforming vil ofte være nedfelt i de menneskerettslige forpliktelsene som Norge har påtatt seg gjennom internasjonale konvensjoner. En utredning av prinsippsspørsmål vil derfor ofte bestå i en systematisk gjennomgang av slike forpliktelser, der man avklarer grensene for forpliktelsene og hvilket handlingsrom som finnes. I noen tilfeller vil ulike menneskerettslige forpliktelser kunne være i et innbyrdes spenningsforhold som må avklares og avveies på en balansert og helhetlig måte.»

Etter vår vurdering er det derfor allerede tydelige krav om å ivareta behovet for å utrede menneskerettslige spørsmål ved utarbeiding av blant annet lover gjennom gjeldende instruks og den tilhørende veilederen til instruksen.»

Anbefaling nr. 3, s. 31:

Korttidslageret og metadatalageret slik det er omtalt i Lysne II-utvalgets rapport, er trolig i strid med EMK artikkel 8 og kommunikasjonsdirektivet. Det bør utrededes nærmere hvordan et eventuelt digitalt grenseforsvar kan tilpasses de krav som følger av EMK og kommunikasjonsdirektivet

Forsvarsdepartementet har i brev 30. mai 2018 uttalt følgende:

«Forsvarsdepartementet utreder p.t. hvordan en form for digitalt grenseforsvar kan etableres og lovreguleres. En innføring av et digitalt grenseforsvar må gjøres på en måte som øker beskyttelsesevnen mot avanserte trusler i det digitale rom, sikrer Etterretningstjenestens behov for etterretningsinformasjon om utenlandske forhold og samtidig ivaretar Norges menneskerettighets- og personvernforpliktelser.

Lysne II-utvalgets rapport med tilhørende høringsinnspill er sentrale kilder til informasjon i utredningsarbeidet. Departementet vurderer grundig de rettslige problemstillingene som kan utledes av EMK og EØS-relevant regelverk.

Departementet tar sikte på at et høringsnotat med forslag til hvordan en form for digitalt grenseforsvar kan lovreguleres vil sendes på alminnelig høring i løpet av 2018.»

Anbefaling nr. 4, s. 33:

Regjeringen bør utrede i hvilken utstrekning tvangsmiddelbruk i medhold av straffeprosessloven § 222d og politiloven § 17d er forenlig med Grunnloven § 102, andre punktum.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Det følger av regjeringsplattformen at regjeringen vil sette ned et offentlig utvalg som skal evaluere dagens politimetoder. Det vil være naturlig at en slik evaluering ser på politiets bruk av skjulte tvangsmidler etter straffeprosessloven § 222 d og politiloven § 17 d, herunder om metodebruken skjer innenfor rammen av Grunnloven. Det understrekes samtidig at forholdet til Grunnloven ble vurdert forut for at forslagene til de nevnte bestemmelsene ble fremmet for Stortinget, se Prop. 68 L (2016–2017) og NOU 2009:15.

Anbefaling nr. 5, s. 36:

Myndighetene bør på en grundig og egnet måte innen rimelig tid følge opp NOU 2017: 7, herunder de problemstillinger som berøres og de tiltak som foreslås.

Kulturdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«Kulturdepartementet jobber med en kommende stortingsmelding som ser på de problemstillingene og tiltakene som ble foreslått i NOU 2017:7. Mediemangfoldsutvalgets forslag om et innovasjonsrettet tilskudd ble fulgt opp i nasjonalbudsjettet for 2018, hvor regjeringen foreslo å opprette en ny tilskuddsordning med en ramme på 7 millioner kroner. I tråd med forslaget fra utvalget vil den nye ordningen være søknadsbasert, rettet mot redaksjonelt innholdsrettet innovasjon, og særlig fremme journalistisk innovasjon og digitalisering hos lokalaviser. Lokalavisene har en viktig rolle i sine lokalsamfunn, og er sentrale for å sikre mediemangfold samt for å ivareta ytrings- og informasjonsfriheten. Utkast til forskrift om innovasjons- og utviklingstilskudd til nyhets- og aktualitetsmedier ble sendt på høring med høringsfrist 17. april 2018.»

Anbefaling nr. 6, s. 38:

Stortinget bør få utredet de ytringsfrihetsproblemstillinger som har oppstått i kjølvannet av den teknologiske utviklingen, og innføre ny lovgivning der det er behov. Arbeidet med ny medieansvarlov bør prioriteres, og myndighetene bør ta stilling til hvilke virkemidler som er tilgjengelige for å supplere multinasjonale kommersielle aktørers makt over det digitale ordskiftet.

Kulturdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«Kulturdepartementet sendte 9. mai 2018 på høring et forslag til ny teknologinøytral lov om redaksjonell frihet og ansvar i redaktørstyrte journalistiske medier. Lovforslaget innebærer en oppdatering og samling av gjeldende særregler om rettslig ansvar på medieområdet, herunder det strafferettslige redaktøransvaret, og introduserer også enkelte nye lovregler. Blant annet foreslår Kulturdepartementet å pålegge redaktøren enkelte plikter knyttet til tilbud av brukergenerert innhold, og en regel som klargjør når redaktøren og andre som handler på hans vegne kan holdes ansvarlig for brukergenerert innhold som er publisert i mediet. Formålet med forslaget er å understøtte de redaktørstyrte journalistiske medienes rolle som garantister for en åpen og opplyst offentlig samtale, jf. infrastrukturkravet i Grunnloven § 100 sjette ledd og regjeringens mediepolitiske mål. Spørsmålet om hvilke virkemidler som er tilgjengelige for å supplere multinasjonale kommersielle aktørers makt over det digitale ordskiftet, må løses i en større sammenheng. Departementet viser bl.a. her til Jeløy-plattformen, hvor det framgår at regjeringen vil arbeide for at internasjonale medieaktører som opererer i Norge må forholde seg til norske konkurransevilkår.»

Anbefaling nr. 7, s. 39:

Myndighetene bør foreta en helhetlig gjennomgang av taushetspliktbestemmelsene i norsk lovgivning og av forvaltningens praktisering av innsynslovgivningen.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Det er allerede planlagt en gjennomgang av taushetspliktbestemmelsene innenfor store delen av forvaltningen i forbindelse med at det skal utarbeides en utredning som skal danne grunnlag for en helhetlig veileder for når det foreligger taushetsplikt, opplysningsplikt og opplysningsrett. Det er nå avklart hvem som skal stå for utredningen, og arbeidet vil forhåpentligvis starte innen kort tid.

De generelle taushetspliktbestemmelsene i forvaltningsloven gjennomgås nå av Forvaltningslovutvalget, mens taushetspliktreglene i straffeprosessloven gjennomgås i forbindelse med utarbeidelsen av en ny straffeprosesslov. Justis- og beredskapsdepartementet ser det ikke som aktuelt å sette i gang ytterligere prosesser knyttet til disse reglene før disse

Når det gjelder forvaltningens praktisering av innsynslovgivningen, har både Riksrevisjonen og Pressens offentlighetsutvalg relativt nylig gjennomført omfattende undersøkelser av dette, og det ble for få år siden gjennomført en evaluering av offentleglova, der hovedformålet var å finne ut om Stortingets mål om større åpenhet var oppnådd. Disse undersøkelsene viste rom for forbedringer, og det har derfor blir iverksatt en rekke tiltak for å oppnå en bedre praktisering av dette regelverket. Etter departementets syn bør man nå vente en stund og se om disse tiltakene har fått den ønskede effekten, før man iverksetter nye store undersøkelser av dette.

Anbefaling nr. 8, s. 40:

Spørsmålene om offentlighet og innsyn i rettspleien generelt, og strafferetten spesielt, samt spørsmål om kildevern bør utredes nærmere og helhetlig i lys av de menneskerettslige krav som følger av Grunnloven og EMK. Kildevernbestemmelsen i ny straffeprosesslov bør tydelig få frem den høye terskelen Grunnloven og EMK setter for inngrep i kildevernet.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Departementet sendte i juni 2016 på høring en enpersonsutredning fra Tron L. Sundet, sammen med et tilleggssnotat fra Domstoladministrasjonen om offentlighet i rettspleien. Høringen hadde frist 1. november 2016 og er til behandling i departementet. Det er naturlig at reglene om innsyn og offentlighet i rettspleien undergis en helhetlig vurdering i forbindelse med oppfølgingen av forslaget til ny straffeprosesslov (NOU 2016: 24).

Reglene om kildevern må i første rekke sees i sammenheng med øvrige bevisregler i straffeprosessloven og tvisteloven. I straffeprosessloven ble reglene sist vurdert og revidert i forbindelse med lov 21. juni 2013 nr. 86 (Prop. 147 L (2012–2013) om endringer i straffeprosessloven mv. (behandling og beskyttelse av informasjon)). På bakgrunn av Straffeprosesslovutvalgets forslag til kildevernregler i ny straffeprosesslov (NOU 2016: 24) og innspillene som har kommet i høringen av dette forslaget, tar departementet sikte på å sende på høring et forslag til enkelte endringer i kildevernreglene i gjeldende straffeprosesslov og tvisteloven. Forslagene skal ses i sammenheng med Kulturdepartementets forslag til ny medieansvarslov som ble sendt på høring 9. mai 2018.

Anbefaling nr. 9, s. 42:

Lovreguleringen av varsling bør utformes på en slik måte at ytringsfriheten ivaretas i størst mulig grad. Arbeidet med å sikre ansattes ytringsfrihet gode rammevilkår – herunder arbeidet med å implementere ulike veiledere i praksis – må følges opp og prioriteres.

Arbeids- og sosialdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«Varslingsutvalget har i NOU 2018: 6 foreslått lovendringer og andre tiltak som skal styrke varslervernet i arbeidslivet. Utredningen ble overlevert til arbeids- og sosialministeren 15. mars 2018. NOU 2018:6 er sendt på bred alminnelig høring med høringsfrist 3. september 2018. Saken vil deretter bli fulgt opp av Arbeids- og sosialdepartementet på vanlig måte.

Videre vises det til at Arbeidstilsynets budsjett er styrket for å styrke innsatsen på dette feltet. Det er blant annet etablert et prosjekt i regi av Arbeidstilsynet som skal gi grunnlag for bedre samhandling mellom offentlige myndigheter og bedre informasjon om varslingsregelverket. I tilknytning til prosjektet er det utviklet en handlingsplan for at myndighetene skal få bedre kompetanse om varsling og samhandling på dette området.

Arbeidstilsynet skal dessuten, i samarbeid med partene i arbeidslivet, utarbeide en nasjonal varslingsguide.»

Anbefaling nr. 10, s. 48:

Grenseoppgangen mellom lovlige og ulovlige hatytringer kan være sammensatt og vanskelig i praksis. En klarere forståelse av grenseoppgangen kan være nyttig – både av hensyn til å forebygge ulovlige hatefulle ytringer, og for å tydeliggjøre hvilken hets som ligger under terskelen for hva som er ulovlig, og som må adresseres og forebygges på andre måter enn den strafferettslige.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Bestemmelsen om hatefulle ytringer i straffeloven § 185 markerer at det går en grense for hvor grove krenkelser samfunnet skal tolerere i det offentlige rom. Det å klarlegge grensedragningen mellom lovlige og ulovlige hatytringer kan både sees som et spørsmål om utformingen av bestemmelsen om hatefulle ytringer, herunder hvilke grupper som skal gis et særskilt vern etter bestemmelsen, og som et spørsmål om den nærmere grensedragningen mellom lovlige og ulovlige ytringer som gjøres som ledd i domstolenes anvendelse av bestemmelsen.

Justis- og beredskapsdepartementet vil om kort tid foreta en bred gjennomgang av det strafferettslige diskrimineringsvernet, herunder bestemmelsene i straffeloven § 185 om hatefulle ytringer og straffeloven § 186 om diskriminering. Ved denne gjennomgangen vil det bli sett nærmere på hvilke diskrimineringsgrunnlag som skal gis en strafferettslig beskyttelse, hvilke lover bestemmelsene bør hjemles i og sammenhengen mellom de forskjellige bestemmelsene.

Bestemmelsen i straffeloven § 185 må tolkes med Grunnloven § 100 om ytringsfrihet som rettesnor, slik at hensynet til den enkeltes vern mot å bli utsatt for hatefulle ytringer må holdes opp mot hensynet til ytringsfriheten. Hvilke ytringer som bør og vil rammes, vil altså i stor utstrekning først kunne fastslås etter en nærmere vurdering av forholdet til ytringsfriheten. Denne vurderingen må foretas i lys Høyesteretts praksis, som gir verdifulle bidrag til vurderingen av grensen mellom ytringsfrihet og vernet mot hatefulle ytringer. Etter

Høyesteretts praksis rammer bestemmelsen ytringer av kvalifisert krenkende karakter. Det er på det rene at ytringer som oppfordrer til integritetskrenkelser eller innebærer en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd, som hovedregel skal straffes. Videre har nyere praksis avklart at sjikanøse utsagn uten annet formål enn å nedverdige den fornærmede ut fra hans hudfarge, nyter et beskjedent grunnlovsvvern. Begrunnelsen er at slike situasjoner har lite til felles med den kjerneverdien ytringsfriheten skal beskytte, nemlig det frie ordskiftet.

Anbefaling nr. 11, s. 50:

Myndighetene bør sørge for at hvert politidistrikt prioriterer hatefulle ytringer og hatkriminalitet i henhold til det som er fastslått i Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer. NIM anbefaler at man prioriterer å bygge opp et fagmiljø på feltet ved blant annet å etablere hatkrimgrupper i flere politidistrikt. Dette arbeidet bør også prioriteres på ulike andre nivåer innenfor politi og påtalemyndighet.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Regjeringen la i 2016 frem en strategi og to handlingsplaner som inneholder egne tiltak mot hatkriminalitet. Disse er regjeringens strategi mot hatefulle ytringer (2016–2020), regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (2017- 2020) og regjeringens handlingsplan mot antisemittisme (2016–2020).

Samtidig følger det av Riksadvokatens sentrale og landsdekkende prioriteringer for straffesaksbehandlingen (2018) at hatkriminalitet er blant de eksplisitt nevnte sakstypene som skal ha prioritet dersom det er knapphet på ressurser i politidistriktene.

Anbefaling nr. 12, s. 52:

Myndighetene bør koordinere og ansvarliggjøre ulike aktører for å sikre at det utarbeides god nasjonal statistikk over hatefulle ytringer (og annen hatkriminalitet) innenfor politi, påtalemyndighet og domstoler. NIM anbefaler at hatefulle ytringer registreres etter klare og like retningslinjer nasjonalt, og at myndighetene forsikrer seg om at de ulike politidistrikter har nødvendig kompetanse på dette. NIM anbefaler at statistikken inkluderer både antall anmeldelser og (detaljert informasjon om) utfallet av disse anmeldelsene.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Politiet skal ha solid kunnskap om hvordan straffelovens bestemmelser om hatkriminalitet, herunder strl. § 185 (hatefulle ytringer), kommer til anvendelse, og hvordan hatkriminalitet registreres i politiets straffesakssystem. Politidirektoratet utvikler i samarbeid med Riksadvokaten en veileder for politiets registrering av hatkriminalitet. Veilederen vil blir ferdigstilt i 2018, og har to mål: for det første å styrke lovanvendelsen i denne type saker, for det andre å sikre lik nasjonal registrering av saker som gjelder hatkriminalitet i alle landets politidistrikt.

Politiets kompetanse og bevissthet om hatkriminalitet er økende, herunder hvordan hatkriminalitet kan og skal gis fokus gjennom felles straffesaksinntak, radikaliseringskontakt og politiråd. Oslo politidistrikt har utarbeidet en samling dommer som gjelder hatkriminalitet, og vil utarbeide en tilsvarende samling av eksempler på saker der det er gitt forelegg.

Politidirektoratet er gitt i oppdrag å presentere statistikk for anmeldt hatkriminalitet og om utfallet, jfr. tiltak 19 i regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (2017- 2020). Politidirektoratet har fremlagt en detaljert rapport om anmeldt hatkriminalitet for 2017. Statistikk for etterforskede saker følger av ovennevnte tiltak, og er til oppfølging i Politidirektoratet.

Anbefaling nr. 13, s. 58:

Norske myndigheter må gi enslige mindreårige asylsøkere over 15 år et omsorgstilbud som både kvalitativt og rettighetsmessig er likeverdig det tilbudet som gis til enslige mindreårige asylsøkere under 15 år og øvrige barnevernsbarn.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Regjeringen har de siste årene iverksatt en rekke tiltak for å sikre at enslige mindreårige i mottak gis et forsvarlig omsorgstilbud. I 2016 fikk UDI bevilget om lag 50 mill. kroner ekstra pr. år til økt bemanning og barnefaglig kompetanse. Denne bevilgningen er videreført både i 2017 og 2018. UDI har med dette fått flere profesjonelle omsorgsarbeidere i mottakene, og de enslige mindreårige har fått et styrket omsorgstilbud i form av tettere oppfølging, bedre omsorg og en mer meningsfull tilværelse.

Regjeringen har også hatt en bred prosess med å finne andre egnede tiltak. Dette resulterte i 2017 i en samlet pakke med syv tiltak som antas å ha bidratt til en forbedret situasjon. Ett av tiltakene er beslutningen om å bosette enslige mindreårige med begrenset tillatelse i påvente av dokumentert identitet ved førstegangsvedtak, uten å vente på førstegangsfornyelse. Videre har UDI intensivert samarbeidet med involverte etater og sektormyndigheter, særlig innen helse og barnevern. Dette er gjort for å ivareta sikkerheten og omsorgen på en tilstrekkelig god måte. UDI har også innhentet kunnskap om hvordan de kan ivareta omsorgsansvaret på en best mulig måte innenfor sine rammer.

Det vises også til Stortingets vedtak nr. 938 av 14. juni 2017, der Stortinget ber regjeringen «fremme forslag om lovfesting av ansvaret for enslige mindreårige asylsøkere, hvilken omsorg disse barna har krav på og hvilke krav som stilles til mottak med enslige mindreårige asylsøkere». Anmodningsvedtaket er nå til behandling i Justis- og beredskapsdepartementet.

Anbefaling nr. 14, s. 61:

Myndighetene må foreta konkrete, individuelle vurderinger av barnets beste, slik Grunnloven og FNs barnekonvensjon krever, når de vurderer om enslige mindreårige asylsøkere skal få ordinært opphold på humanitært grunnlag eller en tidsbegrenset tillatelse.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Anbefalingen anses fulgt opp. Med virkning fra 1. februar 2018 er det presisert i et nytt tredje ledd i utlendingsforskriften § 8-8 at det å begrense tillatelsens varighet, slik at den gjelder til utlendingen fyller 18 år, skal være forsvarlig ut fra hensynet til barnets beste. Samtidig ble det i et nytt annet ledd i bestemmelsen presisert en rekke omstendigheter ved barnets situasjon som skal vektlegges ved vurderingen av hvilken type tillatelse som skal gis.

Anbefaling nr. 15, s. 65:

Unntaket fra de foreslåtte maksimalfristene i utlendingsloven for å internere barn bør snevres inn, slik at det samsvarer bedre med våre folkerettslige forpliktelser. Norske myndigheter bør prioritere arbeidet med etablering av en permanent familieenhet utenfor Trandum.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Under behandlingen i Stortinget ble det vedtatt maksimalfrister ved internering av barn, se utlendingsloven § 106 c sjette ledd. Retten kan avsi kjennelse om at barn kan interneres for inntil tre døgn av gangen. I de tilfeller hvor det unntaksvis er grunnlag for internering ut over tre døgn, kan samlet interneringstid ikke overstige ni døgn.

Det er allerede opprettet et senter for internering av barnefamilier i påvente av uttransport. I påvente av permanente lokaler, holder senteret midlertidig til på Haraldvangen. Senteret har et mer sivilt preg og lavere sikkerhetsnivå enn Trandum. Det er ikke synlige gjerder, og personalet går ikke med uniform. Senteret har kapasitet til to barnefamilier, eller ti personer totalt. Etter at senteret ble opprettet i desember 2017 interneres ingen barnefamilier på Trandum.

Anbefaling nr. 16, s. 68:

For at statsløse barns rettigheter i Norge skal sikres, bør de krav som følger av Norges folkerettslige forpliktelser, fremgå av lov eller forskrift. Regjeringen bør ikke gå videre med forslag til ny §§ 16a og 16b i statsborgerloven, slik disse bestemmelsene var utformet i høringsbrev av 14. juli 2017. Forslaget bør revurderes i lys av hva som samlet kan utledes av Norges folkerettslige forpliktelser på området.

Kunnskapsdepartementet har i brev 8. juni 2018 uttalt:

«I høringsnotatet av 14. juli 2017 ble det foreslått at regelverket for statsløse søkere som er født i Norge skal fremgå av statsborgerloven og at botidskravet skulle heves. Regjeringserklæringen endrer forslaget som har vært på høring. Det fremgår av regjeringserklæringen at regjeringen vil utrede og endre statsborgerloven slik at det som hovedregel er åtte års botid for å få statsborgerskap. Regjeringserklæringen fastsetter at de som har unntak fra dagens hovedkrav og anerkjente flyktninger beholder gjeldende botidskrav.»

Anbefaling nr. 17, s. 69:

Administrativ fratakelse av statsborgerskap på grunn av «fremferd sterkt til skade for Norges vitale interesser» kan etter omstendighetene bli ansett som straff etter EMK. Det aktiverer i så fall en del straffeprosessuelle rettigheter som lovforslaget ikke ivaretar.

Kunnskapsdepartementet har i brev 8. juni 2018 uttalt:

«Stortinget har vedtatt å innføre en hjemmel for tap av statsborgerskap ved straff etter en bestemmelse i straffeloven kapitlene 16, 17 eller 18 med strafferamme på inntil seks år eller mer. Det er et vilkår at personen har utvist fremferd sterkt til skade for Norges vitale interesser. Departementet har vurdert tap av statsborgerskap ved straffbare forhold som et rettighetstap som kan ilegges av domstolene som en del av straffeutmålingen. Tap av statsborgerskap på grunn av utførte straffbare handlinger må anses som straff og skal følge straffeprosesslovens regler. Se NOU 2014: 5 *Tap av norsk statsborgerskap*, punkt 7.3.2.

Det er også vedtatt at regjeringen skal komme tilbake til Stortinget med et forslag om å innføre en hjemmel for tap av statsborgerskap av hensyn til grunnleggende nasjonale interesser. Stortinget har bedt regjeringen utrede om det kan etableres en ordning med rask domstolsbehandling av slike saker. Det legges dermed ikke opp til en administrativ fratakelse av statsborgerskap av hensyn til grunnleggende nasjonale interesser.

Departementets vurdering er at tap av statsborgerskap av hensyn til grunnleggende nasjonale interesser ikke er å anse som straff etter EMK. Sentralt i denne vurderingen er at formålet med tapshjemmelen ikke er ment som en reaksjon på handlinger som har blitt begått, men skal illegges etter en fremtidsrettet vurdering av om en person er en trussel mot Norge. Departementet har vurdert dette opp mot EMK art 6 og 7, se Prop. 146 L (2016-2017) kapittel 5.4.4.»

Anbefaling nr. 18, s. 77:

Norske myndigheter bør i det videre arbeidet med ny barnevernslov klargjøre hvordan samværsomfang skal fastsettes for å være i tråd med våre menneskerettslige forpliktelser

Barne- og likestillingsdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«Barnevernlovutvalget har i NOU 2016:16 vurdert dagens regler for samvær etter omsorgsovertakelse i barnevernssaker. Utvalget har ment at det er behov for endrede regler, og har presentert et forslag om nye regler for kontakt og samvær. Utvalget har søkt å ta høyde for Norges menneskerettslige forpliktelser. Utvalgets forslag møtte imidlertid noe kritikk i den offentlige høringen. Kritikken gikk blant annet ut på at deler av forslaget ikke var godt nok utredet, og at forslaget ikke nødvendigvis ville være til det beste for barnet. På denne bakgrunn har departementet igangsatt en ekstern utredning av samværs spørsmålet. Et av kriteriene for utredningen er at forslaget til ny regulering skal ivareta Norges menneskerettslige forpliktelser. Departementet tar sikte på å sende et forslag til ny barnevernlov, herunder nye regler om samvær, på høring i løpet av 2019.»

Anbefaling nr. 19, s. 82

Myndighetene bør iverksette tiltak på systemnivå for å forebygge og forhindre at barn utsettes for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt, samt tiltak for å avdekke slike forhold på et tidlig stadium. Videre bør relevante etaters kompetanse til å gjennomføre gode og trygge samtaler med barn styrkes.

Barne- og likestillingsdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«Regjeringen følger opp *Opptrappingsplanen mot vold og overgrep* som ble vedtatt våren 2017. I 2018 er den samlede satsingen i opptrappingsplanen på over 800 millioner kroner. Dette gjør det mulig blant annet å:

- styrke Statens barnehus
 - styrke politiets kapasitet og kompetanse til etterforskning av vold og overgrep mot barn, inkludert internettrelaterte overgrep
 - styrke oppfølging- og behandlingsskapasitet i familieverntjenesten og Alternativ til vold (ATV)
- I tillegg prøves nå ut et opplæringsprogram i å snakke med barn og unge om vold og overgrep.

Det er utviklet opplæringsverktøy om voldsrelaterte tema som mobbing, seksuell vold og digitale krenkelser til bruk i barnehager og skoler

Regjeringen vil legge frem en strategi for foreldrestøtte, som er et av de mest effektive virkemidlene for å forebygge vold og overgrep mot barn. Barne- og likestillingsdepartementet er også i gang med en strategi mot nettrelaterte overgrep. Helsetjenestenes ansvar for å forebygge, avdekke og avverge vold og seksuelle overgrep er gjort tydelig gjennom endringer i helselovgivningen, som trådte i kraft 1. januar 2018.

Arbeidet mot vold og overgrep krever kontinuerlig og tverrfaglig innsats. Vi jobber med å øke kompetansen i relevante tjenester som møter voldsutsatte og voldsutøvere. Gjennom Opptrappingsplan iverksettes det nå en rekke tiltak for å styrke kompetansen i tjenesteapparatet. Det utvikles blant annet en felles nasjonal kompetansestrategi om vold og overgrep.»

Anbefaling nr. 20, s. 82

Myndighetene bør gjennomgå sakene som inngår i grunnlaget for NOU 2017: 12 Svikt og svik på individnivå, for å vurdere om staten har ivaretatt sin positive forpliktelse til å beskytte barna i hver konkret sak, og hvis dette ikke er tilfellet, sikre at barna er gitt eller gis en "effective remedy" etter EMK artikkel 13.

Barne- og likestillingsdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«De konkrete sakene som er behandlet av utvalget er anonyme. Kun utvalgets leder, nestleder og sekretariat vet hvem som er berørte barn og familier, eller gjerningsmenn. Stortinget vedtok en midlertidig lov for å gi disse medlemmene av utvalget tilgang til konfidensiell informasjon fra relevante tjenester. Dette materialet er nå ødelagt (som loven krevde). Sakene ble valgt av utvalget og anonymisert i sin endelige rapport, slik at departementet ikke vet hvem de berørte enkeltpersoner er. Videre forbyr loven strengt å bruke denne konfidensielle informasjonen som bevis i rettssaker.

I henhold til utvalgets mandat har formålet med gjennomgangen ikke vært å vurdere juridisk ansvar i de gjennomgåtte sakene. Hensikten har vært å evaluere mangler i tjenestene som håndterer sakene, for å lære og forbedre systemet og for å unngå lignende feil i fremtiden.»

Anbefaling nr. 21, s. 86:

Myndighetene bør iverksette en særskilt handlingsplan mot vold og overgrep i samiske samfunn. En slik handlingsplan må sørge for mer forskning på temaet, slik at tiltakene som settes inn, er egnet til å beskytte mot og forebygge vold og overgrep. Handlingsplanen bør forankres i det samiske samfunn, ved bruk av fagpersoner, sivile organisasjoner og Sametinget.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014-2017) *Et liv uten vold* gikk ut i 2017. En sluttrapport for handlingsplanen er nå under utarbeidelse, og det vurderes hvordan planen skal følges opp.

Justis- og beredskapsdepartementet har et godt samarbeid med Sametinget, og det vil være naturlig å innlemme Sametinget og øvrige relevante samiske aktører i arbeidet med tiltak rettet

særskilt mot den samiske befolkningen. Justis- og beredskapsdepartementet har i 2018 satt av 500 000 kroner til videre forskning på vold i nære relasjoner i samiske samfunn.

Anbefaling nr. 22, s. 86:

Myndighetene må sørge for at det gis tilstrekkelige ressurser til å muliggjøre forebyggende, kulturelt tilpassede tiltak i Tysfjord kommune. Myndighetene bør gjennomgå Tysfjord-sakene på individnivå for å vurdere om staten har ivaretatt sin positive forpliktelse til å beskytte de fornærmede i hver konkret sak, og hvis dette ikke er tilfellet, sikre at de fornærmede er gitt eller gis en «effective remedy» etter EMK artikkel 13.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har i brev 6. juni 2018 uttalt:

«Kommunal- og moderniseringsdepartementet ga i juni 2017 i oppdrag til Fylkesmannen i Nordland å utarbeide en oppfølgingsplan for Tysfjordsamfunnet i samarbeid med lokalsamfunnet og aktuelle kompetansemiljøer. Oppfølgingsplanen *Jasska – Trygghet* består av fem delprosjekter; 1) Akutt beredskap og oppfølging av ofre, overgripere og pårørende, 2) Opplæring av barn og unge, 3) Avdekkingskompetanse og rutiner for meldeplikt, 4) Helhetlig oppvekstplan og 5) Tillitsbygging. Det er etablert en styringsgruppe som ledes av Fylkesmannen i Nordland med deltakelse fra Tysfjord og Hamarøy kommuner, Nordland politidistrikt og Árran – lulesamisk senter. Det er ansatt en prosjektleder for oppfølgingsplanen, og prosjektet samarbeider med flere regionale og nasjonale myndigheter og kompetansemiljøer. Det er bevilget 9,9 millioner kroner til prosjektet, hvorav 2,4 millioner kroner er bevilget til det konkrete tillitsbyggingsprosjektet. Midlene er tildelt for perioden fra juni 2017 til 31. desember 2019. Tillitsbyggingsprosjektet har som hovedmål å sikre et trygt oppvekstmiljø gjennom å styrke det gjensidige tillitsforholdet mellom den samiske befolkningen og offentlige myndigheter for å forbedre virkningen av offentlige tiltak og de øvrige tiltakene i hovedprosjektet. Tiltakene vil også bidra til at tillit og verdighet styrkes internt i det samiske miljøet.

Nordland politidistrikt har i perioden fra 11. juni 2016 etterforsket 161 straffesaker med tilknytning til seksuelle overgrep i Tysfjord. Gjerningstidspunktet ligger i de fleste straffesakene langt tilbake i tid, men det er også saker av nyere dato. Politiet har i perioden fra juni 2016 til november 2017 etterforsket alle saker, uavhengig av om de er foreldet eller ikke, for å kunne danne seg et bilde av situasjonen i Tysfjord. Politiet oppsummerte sitt arbeid i rapporten *Overgrepene i Tysfjord – erfaringer og funn fra politiets etterforskning* i november 2017. Kunnskapen fra etterforskningsprosjektet benyttes inn i det forebyggende arbeidet gjennom oppfølgingsprosjektet *Jasska – Trygghet*. Politiet straffefølger flere saker i tilknytning til tysfjordsamfunnet.»

Anbefaling nr. 23, s. 87:

Myndighetene bør iverksette effektive tiltak på systemnivå for å forebygge og forhindre at hjemmeboende eldre utsettes for vold og overgrep, herunder bør kommunene iverksette handlingsplaner mot vold i nære relasjoner som har konkrete og egnede tiltak rettet mot gruppen eldre.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner mot eldre inngår i regjeringens arbeid mot vold i nære relasjoner generelt. Forskning om vold mot eldre inngår i regjeringens femårige forskningsprogram om vold i nære relasjoner, og det er blant annet gjennomført en egen omfangsundersøkelse om vold mot eldre.

Eldre utsatte er også en viktig målgruppe for prosjekt November, etablert på Stovner politistasjon. Prosjektets mål er å gi et bedre, mer helhetlig og samordnet tilbud til kvinner og menn utsatt for vold i nære relasjoner.

Flere av tiltakene som omhandler styrking av hjelpe- og behandlingsapparatet vil også komme eldre utsatte til gode. Det gjelder både krisesentertilbudet, overgrepsmottakene og det øvrige helse- og omsorgstilbudet i kommunene.

Regjeringen oppfordrer kommunene til å utvikle kommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner. Slike handlingsplaner bør også inkludere eldre utsatt for vold i nære relasjoner som målgruppe. NKVTS [Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress] har laget en nettbasert veileder som skal bistå kommunene i utviklingen av kommunale eller interkommunale handlingsplaner mot vold i nære relasjoner. NKVTS har videre fått i oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet å få frem mer kunnskap om hvordan kommunene bruker handlingsplanene, og hvordan de implementeres i den daglige virksomheten. Dette prosjektet slutføres høsten 2018.

Anbefaling nr. 24 (utfordring), s. 91:

Det kan oppstå utfordringer knyttet til ivaretagelsen av menneskerettslige standarder ved den faktiske gjennomføringen av tvangsbruk i helse- og omsorgsektoren. Dette kan blant annet skje på institusjoner for psykisk helsevern og barnevern. Det er avgjørende at personalet som forvalter tvangsregelverket, har god kunnskap om menneskerettslige standarder.

Helse- og omsorgsdepartementet har i brev 6. juni 2018 uttalt:

«Menneskerettighetene angår helsepersonell i psykisk helsevern. Det er derfor nødvendig at kunnskap om grunnleggende menneskerettigheter inngår både som et element i utdanningene og at det legges til rette for refleksjoner og bevissthet rundt etiske utfordringer som kan oppstå i den kliniske hverdagen.

Det er innholdet i læreplanene som i størst grad påvirker hvilke kunnskap og kompetanse studentene tilegner seg under et utdanningsløp. Tradisjonelt har utdanningsinstitusjonene hatt hovedansvaret for å definere innholdet i utdanningene, men Regjeringen har nylig etablert et nytt styringssystem for de helse- og sosialfaglige utdanningene. Dette systemet innebærer at representanter fra tjenestene og utdanningene sammen skal definere læringsutbytte for de ulike utdanningene. Det foreslåtte læringsutbyttet for hver enkelt utdanning vil også bli sendt på høring slik at aktørene som best kjenner til behovene til pasientene og brukerne får et større ansvar for å bestemme innholdet i utdanningene.

Når det gjelder tilegnelse av ny kunnskap og kompetanse etter at helsepersonell har kommet ut i arbeidslivet, er det først og fremst et ledelsesansvar. De regionale helseforetakene har ansvar for å planlegge, gjennomføre, evaluere og korrigere virksomheten slik at tjenestens omfang og

innhold er i samsvar med krav fastsatt i lov og forskrift, jf. spesialisthelsetjenesteloven § 2-1 a tredje ledd. Helseforetakenes ansvar omfatter bl.a. å legge til rette for at sørge for at personalet som forvalter regelverket om bruk av tvang i psykisk helsevern, har tilstrekkelig kunnskap om menneskerettslige standarder. Det er også helseforetakenes ansvar å sørge for at det i enheter hvor det utøves tvang er riktig bemanning, nødvendig kompetanse og en arbeidskultur som oppfyller lovkrav og kriterier for god faglig praksis i pasientbehandlingen.

Alle norske sykehus har fokus på systematisk etikkarbeid. På jevnlig basis arrangeres det kurs og konferanser for helsepersonell med særlig fokus på menneskerettigheter, tvang og etikk. Et nylig eksempel er todagers seminar ved Sykehuset Innlandet HF som fant sted i slutten av april 2018. Det finnes en rekke videre- og etterutdanninger samt kurs. Eksempelvis tilbyr Den norske legeforening kurs i menneskerettigheter, tvang og etikk for leger. Et annet eksempel er etterutdanningsprogrammet i menneskerettigheter og psykisk helsevern ved Universitetet i Agder.

Senter for medisinsk etikk (SME) ved Universitetet i Oslo er pålagt et særlig ansvar for å styrke etikkkompetanse og skape etisk bevissthet innen helse- og omsorgstjenestene. Gjennom forskning, undervisning, evaluering og veiledning bidrar SME til at pasienter og pårørende kan bli godt ivaretatt i møte med helsepersonell. Deltakere på kurs og seminarer i regi av SME viser at alle helsepersonellgrupper, med bakgrunn fra både somatikken og psykiatrien benytter seg av tilbudet.

I tillegg kan det nevnes at Helsedirektoratet jobber med å identifisere områder innen arbeidet med forebygging av tvang og skånsom etablering/gjennomføring av tvang der det kan være aktuelt å gi faglige anbefalinger som kan inngå i relevante pakkeforløp i psykisk helsevern. Pakkeforløpene er nasjonale normgivende forløp som utvikles i samarbeid med brukerorganisasjoner og fagfeltet. De skal bl.a. bidra til økt brukermedvirkning og vi vet at brukermedvirkning skaper et behandlingstilbud som i større grad ivaretar menneskerettigheter.»

Under anbefaling 24 uttaler også Barne- og likestillingsdepartementet i brev 5. juni 2018:

«Barnevernlovutvalget foreslo i NOU 2016:16 blant annet å tydeliggjøre reglene for bruk av tvang i barneverninstitusjoner. Utvalget har vurdert dagens regelverk opp mot menneskerettslige forpliktelser. Utvalget foreslo å flytte flere bestemmelser om bruk av tvang som i dag er nedfelt i forskrift, inn i barnevernloven. Barne- og likestillingsdepartementet jobber nå med å vurdere utvalgets forslag, og tar sikte på å sende på høring et forslag til ny barnevernlov, herunder nye regler om tvang, i løpet av 2019.

En ekspertgruppe nedsatt av Barne-, ungdoms og familiedirektoratet har utarbeidet faglige anbefalinger som skal bidra til å styrke trygghet og sikkerhet for barn og ansatte i barneverninstitusjoner. Anbefalingene ble ferdigstilt i 2017. Det er etablert et spisskompetansemiljø i Barne-, ungdoms- og familieetaten, region øst som har ansvaret for implementere anbefalingene.

Bufdir vil i tillegg i løpet av høsten 2018 igangsette et arbeid med å revidere eksisterende kurs til ansatte i institusjoner. Det overordnede målet er å styrke ansattes kunnskap om menneskerettslige standarder generelt, og hvordan rettslige prinsipper og hensyn skal anvendes konkret i skjønnsutøvelsen.

Anbefaling nr. 25, s. 97:

Omfanget av og behovet for ECT uten samtykke på nødrettslig grunnlag må utredes snarest. Dersom ECT uten samtykke skal brukes i nødrettstilfeller, må denne tvangsbehandlingsformen hjemles eksplisitt og ha klare rettssikkerhetsgarantier knyttet til seg. Det må videre settes inn konkrete og effektive tiltak for å sikre at praktiseringen av ECT i slike tilfeller er ensartet.

Helse- og omsorgsdepartementet har i brev 6. juni 2018 uttalt:

«ECT, elektrokonvulsiv behandling, kan som hovedregel bare gis med pasientens samtykke.

Helt unntaksvis kan ECT brukes på grunnlag av nødrett, uten pasientens samtykke. Da må det foreligge en nær forestående alvorlig fare for pasientens liv eller alvorlig helseskade som ikke kan avhjelpes med andre midler.

Regjeringen tar kritikken fra NIM svært alvorlig. Som det fremgår av Jeløya-plattformen, er Regjeringen opptatt av å få ned tvangsbruken i helse- og omsorgstjenesten. Det er nedsatt et lovutvalg, Tvangslovutvalget, som har fått i mandat å foreta en revisjon av alle tvangshjemler inkludert spørsmålet om lovregulering av ECT uten pasientens samtykke. ECT på nødrettsgrunnlag er en del av et stort juridisk problemkompleks, og det er etter Regjeringens syn behov for å se disse problemstillingene i sammenheng. Det er forventet at Tvangslovutvalget vil utrede problemstillingene inngående og levere sin innstilling innen 15. juni 2019.

Helsedirektoratet utarbeidet i fjor retningslinjer for bruk av ECT. Her stilles strenge krav til ECT på nødrettslig grunnlag. Dette er blitt presisert i helseministerens styringsdialog med de regionale helseforetakene, og det forventes at helseregionene følger opp.

Kontrollkommisjonen har i hovedoppgave å ivareta rettssikkerheten til personer som behandles innenfor det psykiske helsevernet. Helsedirektoratet presiserte nylig i et brev til kontrollkommisjonen at de må føre tilsyn med den konkrete bruken av ECT. Kontrollkommisjonen er også blitt bedt om å rapportere antall beslutninger om ECT foretatt med grunnlag i nødrett. Videre er sykehusene forpliktet til å rapportere bruken av ECT til Norsk Pasientregister (NPR).»

Anbefaling nr. 26 og 27, s. 100:

Regjeringen bør prioritere oppfølgingen av forslagene som ble fremmet i Samerettsutvalget II:

a. Gjennom konsultasjoner med Sametinget og berørte samiske interesser fremme lovforslag om anerkjennelse, kartlegging og beskyttelse av samenenes rettigheter til land og vann sør for Finnmark samt forvaltningsordninger som sikrer samisk innflytelse over ressursforvaltningen i disse områdene i tråd med ILO konvensjon nr. 169 og øvrig folkerett.

b. Revidere minerallovgivningen i tråd med Samerettsutvalget IIs forslag og gjeldende folkerett slik at samiske rettigheter ikke gis svakere beskyttelse i områder sør for Finnmark enn i Finnmark.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

(Punkt a)

Det følger av regjeringsplattformen at regjeringen vil arbeide med å følge opp NOU 2007:13 *Den nye sameretten* (samerettsutvalget 2), og at lovfesting av konsultasjoner prioriteres først i perioden. Hvilke tiltak som skal iverksettes for å sikre at samiske rettigheter til land og vann og samisk innflytelse over ressursforvaltningen, er fremdeles til vurdering i departementet.

Næring- og fiskeridepartementet har i brev 14. juni 2018 uttalt:

(Punkt b)

«Regjeringen har besluttet å evaluere mineralloven. Evalueringen skal gjennomføres av et eksternt utvalg ledet av professor Ernst Nordtveit. Utvalget har sitt første utvalgsmøte 18.6.2018 og skal levere sin innstilling høsten 2018. Utvalget vil gi viktig informasjon om hvordan bestemmelsene i mineralloven knyttet til ivaretagelse av samiske interesser fungerer.

Regjeringen har ikke tatt stilling til hvordan anbefalingene fra Samerettsutvalget II knyttet til minerallovgivningen skal følges opp. Når evalueringsutvalgets anbefaling foreligger, vil Nærings- og fiskeridepartementet ha et bedre grunnlag for å vurdere hvordan det videre arbeidet med mineralloven skal arte seg.»

Anbefaling nr. 28, s. 103:

Anbefaling: Samenes reelle deltagelse og mulighet til effektiv innvirkning må sikres bedre i denne typen prosesser. En lovfesting av konsultasjonsplikten vil kunne bidra til økt kjennskap til, og respekt for, menneskerettslige krav til konsultasjoner.

Klima- og miljødepartementet, i samråd med Kommunal- og moderniseringsdepartementet, har i brev 7. juni 2018 uttalt:

«Staten har en folkerettslig plikt til å konsultere med samene i saker som vil kunne berøre samiske interesser direkte. I dag er plikten gjennomført i norsk rett gjennom Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget, fra 2005. I Jeløya-plattformen heter det at regjeringen vil fortsette arbeidet med å følge opp samerettsutvalgets rapport NOU 2007: 13 *Den nye sameretten*, og prioritere lovfesting av konsultasjoner først i perioden. Med forbehold om tilslutning fra Sametingets plenum, fremmer regjeringen en proposisjon om lovregler om konsultasjoner for Stortinget før sommeren 2018. Regjeringen tar sikte på å forankre konsultasjonsplikten i et eget kapittel i sameloven. Lovreglene om konsultasjoner bygger på folkerettens regler og dagens konsultasjonsprosedyrer.

Når det gjelder prosessen med framforhandling og inngåelse av Tana-avtalen, er det Klima- og miljødepartementets syn at det ble lagt stor vekt på å involvere lokale rettighetshavere og Sametinget på en tilfredsstillende måte. Videre vises det til at det i Tanaloven § 6 (3) er lovfestet at utarbeidelsen av forskrifter og forhandlinger med Finland om fisket i Tana-vassdraget skal skje i samråd med Tanavassdragets fiskeforvaltning og Sametinget. Det legges også stor vekt på lokal medvirkning i det pågående arbeidet med gjennomføring av avtalen.»

Anbefaling nr. 29, s. 106:

Regjeringen bør, i samråd med Sametinget, iverksette tiltak for å følge opp FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne og hindre diskriminering av samer med funksjonsnedsettelse.

Barne- og likestillingsdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«Regjeringen arbeider med en kombinert strategi og handlingsplan for personer med nedsatt funksjonsevne. Både strategiske grep og konkrete tiltak på sentrale departementers områder vil inngå her. Arbeidet vil også omfatte forhold som berører den samiske befolkningen. Sametinget er involvert i dette arbeidet.»

Anbefaling nr. 30-32, s. 107:

i. Sjøsamenes rett til fiske som en del av deres kulturutøvelse og basert på deres historiske fiske, bør lovfestes. Det samme gjelder retten til en positiv forskjellsbehandling ved tildeling av kvoter og tilsvarende, hvis dette er nødvendig for ivaretagelsen av sjøsamenes materielle kulturgrunnlag.

ii. Sjøsamenes rett til deltakelse i bruk, styring og forvaltning av sitt materielle kulturgrunnlag må sikres bedre i lovverket enn hva som er tilfellet i dag for at Norge skal oppfylle sine internasjonale forpliktelser.

iii. Lovgivningen må sikre at inngrep som kan innvirke på sjøsamenes materielle kulturgrunnlag blir tilstrekkelig utredet.

Næring- og fiskeridepartementet har i brev 4. juni 2018 uttalt:

«I samband med behandlinga av finnmarksloven i juni 2005 fatta Stortinget eit oppmodingsvedtak der det blei bedd om ei utgreiing av "samer og andres rett til fiske i havet utenfor Finnmark". På denne bakgrunn blei Kystfiskeutvalet for Finnmark oppnemnt ved kongeleg resolusjon 30. juni 2006. Kystfiskeutvalet la fram ei samrøystes tilråding i februar 2008.

I mai 2011 kom den dåværande fiskeri- og kystministeren og Sametingsrådet til einighet om eit sett med tiltak og lovendringar i oppfølginga av Kystfiskeutvalet for Finnmark. Det blei i Prop. 70 L (2011-2012) lovfesta ein rett til å fiske, på visse vilkår, for alle som bur i Finnmark, Nord-Troms og andre område i Troms og Nordland som har hatt sjøsamisk busetjing over ein viss tid. Departementet gjorde samstundes tydeleg dei folkerettslege forpliktingane gjennom ein ny føresegn i deltakerloven § 1 a og i havressurslova § 11 sjette ledd. Ein ny § 8 b i havressurslova opna for opprettinga av ein fjordfiskemnd, som blei oppretta i 2014. Vidare blir det kvart år sett av eit tilleggskvantum av torsk til open gruppe i fisket etter torsk, hyse og sei i Finnmark, Nord-Troms og dei områda i resten av Troms og Nordland med sjøsamisk innslag.

Departementet opna også opp for at krav om erkjenning av eksisterande rettar til fiskeplassar kan leggjast fram for Finnmarkskommisjonen.

Basert på det ovannemnde, vart det vurdert slik at sjøsamane sin rett til deltaking i bruk, styring og forvaltning av sitt materielle kulturgrunnlag er sikra i lovverket. Dette er drøfta i proposisjonen. Det er derfor ikkje aktuelt med nye tiltak på dette området.»

Anbefaling nr. 33, s. 114:

Regjeringen bør initiere undersøkelser av befolkningens holdninger til de nasjonale minoritetene rom/sigøynere og tatere/romani. HL-senterets forskning om holdningene til jøder og muslimer er en god modell.

Barne- og likestillingsdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«På oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Kunnskapsdepartementet og Utenriksdepartementet leverte Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter i

desember 2017 rapporten "Holdninger til jøder og muslimer i Norge 2017. Befolkningsundersøkelse og minoritetsstudie." Rapporten er et tiltak i regjeringens handlingsplan mot antisemittisme.

Deler av rapporten er en oppfølging av en tilsvarende undersøkelse fra 2012 *"Antisemittisme i Norge? Den norske befolkningens holdninger til jøder og andre minoriteter."*

Begge de nevnte rapportene inneholder spørsmål om holdninger til rom (sigøynere).

Det vil være naturlig å følge opp med flere, lignende studier på senere tidspunkt for å følge utviklingen over tid, herunder vurdere om andre grupper skal omfattes.»

Anbefaling nr. 34, s. 114:

Regjeringen bør følge opp Tater-/romaniutvalgets forslag gjennom konkrete tiltak, herunder bevilgning av midler til utvikling av læremidler for å øke kunnskapen om tater-/romanifolkets kultur og språk.

Kunnskapsdepartementet, i samråd med Kommunal- og moderniseringsdepartementet, har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«Kommunal- og moderniseringsdepartementet er i gang med oppfølgingen av NOU 2018: 7 Assimilering og motstand. Det er etablert en referansegruppe som består av representanter fra romanifolket/taternes organisasjoner og enkeltpersoner fra gruppen, som skal komme med innspill til arbeidet. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har også opprettet en nettside om oppfølgingen hvor all informasjon om arbeidet blir lagt ut.

Tater-/romaniutvalget har ikke kommet med anbefaling om det skal utvikles egne læremidler om romanifolket/taterne, men at det lages undervisnings- og opplæringsopplegg for offentlige ansatte, deriblant lærere, for å gi bedre kunnskap om gruppen. I læreplanen for skolen er nasjonale minoriteter, deriblant romanifolket/taterne, ett av læringsmålene. Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO) ferdigstilte undervisningsopplegg om de nasjonale minoritetene i 2016. De ligger på Minstemme.no.»

Anbefaling nr. 35, s. 114:

Myndighetene bør styrke og finansiere klagemekanismene hos Likestillings- og diskrimineringsombudet og Sivilombudsmannen, og iverksette tiltak for å gjøre klageordningene mer kjent blant de nasjonale minoritetene. Dette bør skje på minoritetenes egne språk.

Barne- og likestillingsdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«Likestillings- og diskrimineringsombudet har som følge av omstrukturingsprosessen av håndhevingsapparatet på likestillings- og ikke-diskrimineringsområdet ikke lenger lovhåndheveroppgaver. All klagesaksbehandling ble fra og med 1. januar 2018 overført til en ny Diskrimineringsnemnd. Det ligger til nemndas oppgaver som forvaltningsorgan å opplyse om klagemuligheter.»

Anbefaling nr. 36 (utfordring), s. 119:

Den menneskerettslige vurderingen av lovforslag vil ikke avhenge kun av forslagens ordlyd eller utforming i lovverket, men også av hvordan reglene praktiseres og virker inn i konkrete situasjoner. Dersom lovforslagene om henholdsvis ny trossamfunnslov og forbud mot ansiktsdekkende plagg i utdanningsinstitusjoner skulle bli innført, vil det nødvendiggjøre en god oppfølging fra statens side.

Det bør legges opp til jevnlige evalueringer av lovverket og praktiseringen av dette for å sikre at de menneskerettslige rammene ivaretas på en tilfredsstillende måte.

Kunnskapsdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«Kunnskapsdepartementet har fremmet et lovforslag om nasjonalt forbud mot bruk av ansiktsdekkende plagg i barnehager og undervisningssituasjoner, jf. Prop 51 L (2017-2018) og Innst. 351 L (2017-2018). Lovforslaget behandles i Stortinget 5. juni 2018. Forbudet vil ha konsekvenser for dem som ønsker å bruke ansiktsdekkende plagg av religiøse grunner. Den menneskerettslige vurderingen av lovforslaget avhenger blant annet av hvordan reglene praktiseres og virker inn i konkrete situasjoner. Departementet vil vurdere hvordan lovendringen skal følges opp på en hensiktsmessig måte for å sikre at praktiseringen av forbudet ligger innenfor menneskerettslige rammer.»

Anbefaling nr. 37 (utfordring), s. 120:

Samvittighetsfrihet i arbeidslivet fører med seg komplekse problemstillinger – også menneskerettslige. Enkelte av dilemmaene Samvittighetsutvalget peker på, bør vurderes nærmere av myndighetene, også med tanke på behovet for ny eller endret lovgivning.

Arbeids- og sosialdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«Samvittighetsutvalget la frem sin utredning, NOU 2016: 13 i september 2016. Utvalget gir råd for hvordan samvittighetskonflikter kan og bør håndteres på arbeidsplassen. Arbeids- og sosialdepartementet har merket seg at utvalget ikke foreslo noen ytterligere lovfesting av reservasjonsrett, utover at de mente det bør lovfestes en reservasjonsrett dersom aktiv dødshjelp skulle bli vedtatt som en pasientrettighet. Departementet kan ikke se at situasjonen i dag er vesentlig annerledes enn den som forelå da utvalget leverte sin utredning. Det kan likevel ikke utelukkes at det vil oppstå situasjoner i arbeidslivet eller endringer i rettigheter eller plikter som gjør det nødvendig å regulere ansattes rett eller adgang til å reservere seg mot enkelte arbeidsoppgaver. Slik situasjonen er i dag, anses det imidlertid ikke å være behov for å foreslå ny lovregulering av reservasjonsrett, men departementet vil følge med på utviklingen på området.»

Anbefaling nr. 38, s. 124:

Myndighetene bør prioritere arbeidet med å styrke og samstemme veiledningen som gis om menneskerettigheter til næringslivsaktører, slik regjeringens handlingsplan fra 2015 tilsier. Myndighetene bør foreta en helhetlig utredning av om det er behov for endringer i norsk lovgivning i lys av de siste års internasjonale utvikling på feltet næringsliv, menneskerettigheter og miljø.

Utenriksdepartementet, i samråd med Næring- og fiskeridepartementet, har i brev 8. juni 2018 uttalt:

«Regjeringens handlingsplan for menneskerettigheter og næringsliv har et tiltak om at det skal vurderes å opprette et veiledningssenter for næringslivets samfunnsansvar. Saken ble grundig vurdert, og våren 2017 konkluderte man med at det ikke er hensiktsmessig med et slikt veiledningssenter.

Ulike tilskudds- og støtteordninger til næringsliv administrert av Innovasjon Norge, NORAD, Norfund, Garantiinstituttet for Eksportkreditt (GIEK), Eksportkreditt Norge AS og Forskningsrådet etablerte februar 2018 en portal administrert av Norges kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv for å orientere næringslivet om hvilken aktsomhet som kreves og hvilken

veiledning som gis under de ulike ordningene.

Anbefalingene fra NIM kan være et mulig agendapunkt til et møte i det nyetablerte Samstemthetsforumet.»

Anbefaling nr. 39, s. 129:

NIM støtter Riksadvokatens ambisjon om å følge opp kvalitetsundersøkelsen med nye undersøkelser i årene fremover. Det vil gi grunnlag for å måle utviklingen og virkningen av tiltak som er iverksatt på grunnlag av tidligere funn. Det bør iverksettes tiltak for å avhjelpe de systemiske svakhetene ved behandlingen av voldtektssaker og saker om mishandling i nære relasjoner som undersøkelsen har avdekket.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Statsadvokatenes undersøkelser fra 2016/2017 om kvaliteten på etterforskningen og påtalearbeidet i saker om mishandling av nærstående og voldtekt, følges opp gjennom statsadvokatenes fagledelse i politidistriktene. Rapporten gir også viktige referanser for arbeidet med en ny handlingsplan mot voldtekt som etter planen skal lanseres i løpet av 2018. Her vil også tiltak for å styrke etterforskningen av voldtektssaker inngå. Justis- og beredskapsdepartementet støtter Riksadvokatens ambisjon om å følge opp kvalitetsundersøkelsen med nye undersøkelser i årene fremover.

Anbefaling nr. 40 (utfordring), s. 131:

Med samfunnsforhold i stadig endring er det viktig med jevnlige evalueringer av hvordan domstolene til enhver tid kan ivareta sin uavhengighet og sine kjernefunksjoner på best mulig måte.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Regjeringen nedsatte 11. august 2017 et utvalg som skal vurdere blant annet domstolenes og dommernes uavhengighet (Domstolkommisjonen). Utvalget skal utrede hvordan domstolene bør organiseres for å være best mulig rustet til å ivareta forventninger om effektivitet og kvalitet og sikre deres uavhengighet gjennom omskiftelige samfunnsforhold. Domstolkommisjonen skal avgi sin utredning innen 11. august 2020.

Anbefaling nr. 41 (utfordring), s. 131:

Myndighetene må sørge for at domstolene er organisert og finansiert på en måte som ivaretar de krav borgerne etter Grunnloven og EMK har på å få avgjort sine saker for domstolene innen rimelig tid.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Regjeringen nedsatte 11. august 2017 et utvalg som skal vurdere blant annet domstolenes organisering (Domstolkommisjonen). Utvalget skal vurdere om domstolene kan utføre oppgavene sine mer effektivt, både når det gjelder organiseringen av saksbehandlingen og avviklingen av den enkelte sak. Utvalget skal også vurdere om saksbehandlingen for ankeinstansen kan gjøres mer effektiv. Domstolkommisjonen skal avgi sin utredning innen 11. august 2020.

Regjeringen har gjennomført tidenes satsning på digitalisering av domstolene, med blant annet prosjektet Digitale domstoler. Siden regjeringsskiftet i 2013 er domstolene styrket med totalt 235 mill. kroner til IKT-investeringer. Gevinstene fra Digitale domstoler vil frigjøres for å øke kapasiteten i domstolene ytterligere

I statsråd 15. mai 2018 ble det utnevnt seks lagdommere i Borgarting lagmannsrett til et midlertidig restansenedarbeidingsprosjekt.

Regjeringen har gjennom revidert nasjonalbudsjett for 2018 foreslått å bevilge 2,9 mill. kroner til etablering av en utrederenheter ved Borgarting lagmannsrett. En evaluering av utrederenheter ved Gulating lagmannsrett viser at tiltaket bidrar til å nedarbeide restanser på en effektiv måte. Tiltaket vil bidra til å redusere saksbehandlingstiden ved lagmannsretten, også på lengre sikt.

Justis- og beredskapsdepartementet fremmet 6. april 2018 en proposisjon om elektronisk kommunikasjon med domstolene mv. – Prop. 62 L (2017–2018) Endringer i domstolloven mv. (elektronisk kommunikasjon mv.). Forslaget legger til rette for økt digitalisering og kan effektivisere arbeidet i domstolene.

Departementet arbeider for øvrig med endringer i tvisteloven og oppfølging av forslaget til ny straffeprosesslov for å legge til rette for en mer effektiv domstolprosess.

Anbefaling nr. 42, s. 135:

NIM fastholder tidligere anbefalinger om å endre både regelverk og praksis for å sikre at personer i arrest eller varetekt ikke isoleres i større utstrekning enn det som er strengt nødvendig. Våre anbefalinger er ennå ikke fulgt opp i tilstrekkelig grad.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Justis- og beredskapsdepartementet sendte juni 2018 på høring forslag til endringer i straffeprosessloven og i forskrift om opphold i politiarrester. Endringene foreslås for å redusere tiden i politiarrest og hindre isolasjonsvirkninger av oppholdet. I høringsnotatet skisseres to alternative forslag som innebærer at pågrepne personer som hovedregel må fremstilles for retten enten den andre dagen eller 48 timer etter pågripelsen. Forslaget er en oppfølging av forslag fra straffeprosessutvalget og en innstramming i forhold til gjeldende rett som krever fremstilling senest den tredje dagen etter pågripelsen. I forskrift om opphold i politiarrester foreslås blant annet regulering av adgang til samkvem med andre innsatte og mulighet for eksternt besøk på nærmere angitte vilkår. Det åpnes også opp for muligheter til å ha private eiendeler på cellene i politiarrestene. Forslagene følger opp innspill fra blant annet Sivilombudsmannen og Nasjonal institusjon for menneskerettigheter (NIM).

Anbefaling nr. 43, s. 135:

Kriminalomsorgen bør prioritere implementeringen av retningslinjene for utelukkelse fra fellesskap. Kriminalomsorgen bør foreta en gjennomgang av beslutninger om utelukkelse på grunn av bemannings- og bygningsmessige forhold for å vurdere i hvilken grad beslutningene faktisk er forbeholdt akutte tilfeller, og ikke skyldes varige ressurs- og bemanningsproblemer.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

Den 15. mars 2017 trådte nye retningslinjer for utelukkelse etter straffegjennomføringsloven i kraft. Retningslinjene inneholder materielt sett ikke noe nytt, men presiserer hvordan gjeldende regelverk skal praktiseres. I tillegg innfører de strengere rapporteringsrutiner.

Etter kriminalomsorgens vurdering er det ikke grunnlag for å konstatere at retningslinjene ikke har hatt ønsket effekt. Implementeringen av retningslinjene er fortsatt i prosess. Dermed er det noe for tidlig å konkludere med hensyn til resultat. Etter Kriminalomsorgsdirektoratets vurdering skyldes økningen i antall hele utelukkelse delvis en økning i registreringen av faktisk utelukkelse, og delvis forhold ved de innsatte (mer utfordrende).

Antall utelukkelse som skyldes bygnings- og bemanningsmessige årsaker gikk ned fra 2016 til 2017. Departementet vil følge utviklingen nøye.

Anbefaling nr. 44, s. 136:

Sentrale myndigheter bør iverksette tiltak for å sikre at langtidsisolerte ved Ila fengsel og forvaringsanstalt får et behandlingstilbud og at deres isolasjon avbrytes.

Justis- og beredskapsdepartementets vurdering:

I kjølvannet av Cramer-rapporten utarbeidet Kriminalomsorgsdirektoratet og Helsedirektoratet i fellesskap en rapport om utfordringene, med forslag til en rekke tiltak (rapport 2016). Det arbeides med oppfølging av tiltakene.

I 2014 ble det opprettet et ressursteam ved Ila, for aktivisering av de innsatte på avd. G. Formålet med ressursteamet er å redusere bruken av isolasjon ved å ta de innsatte ut av cellen for lufting, trening, samtaler, matlaging, handling osv. Inntrykket er at ressursteamet har vært et nyttig tiltak. Tiltaket skal evalueres.

Ett av tiltakene anbefalt i nevnte rapport fra 2016 er å etablere en nasjonal, forsterket fellesskapsavdelingen for innsatte med sterkt aggressiv adferd og psykiske lider, for å forebygge og hindre langvarig isolasjon. Kriminalomsorgen ønsker å realisere dette, men foreløpig er det ikke bevilget midler til formålet.

For å øke fengselsbetjentenes kompetanse på psykisk syke, planlegger Kriminalomsorgens utdanningssenter et økt utdanningstilbud i fengselspsykiatri. I tillegg til å styrke kompetansen i kriminalomsorgen, er det viktig å arbeide for å få flere innsatte i aktivitet og sørge for tilstrekkelig bemanning.

Regjeringens har som mål å styrke tilbudet til innsatte med psykiske lidelser. Dette krever nært samarbeid blant annet mellom Justis- og beredskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet. Det er kontakt mellom departementene om de aktuelle utfordringene.

Anbefaling nr. 45, s. 138:

Norge bør ratifisere FNs konvensjon om beskyttelse mot tvungen forsvinning (CED). Staten bør revurdere forslaget til erklært forståelse av konvensjonens artikkel 20, jf. artikkel 18.

Utenriksdepartementet har i brev 5. juni 2018 uttalt:

«Utenriksdepartementet, i samråd med de andre berørte departementene, sendte 29. juni 2017 på alminnelig høring forslag om ratifikasjon av FNs konvensjon om beskyttelse mot tvungen forsvinning og om vedtak av straffebud om tvungen forsvinning i straffeloven (med høringsfristen 29. september 2017). Regjeringen arbeider nå med sikte på å fremme en

proposisjon for Stortinget om samtykke til ratifikasjon av konvensjonen og om vedtak av straffebud om tvungen forsvinning. I forbindelse med proposisjonsarbeidet vil NIMs høringsuttalelse vedrørende forslaget i høringsnotatet om at Norge avgir en tolkningserklæring til konvensjonens artikkel 20, jf. artikkel 18, bli vurdert.»

Med hilsen

Tor Mikkjel Wara